

*Літвінова Н. В.,
викладач кафедри німецької мови і
літератури з методикою викладання
Криворізького національного університету*

СЕМАНТИКА ЛЕКСЕМИ MAGAD – «ДІВА, ДІВЧИНА» І ЇЇ РОЗВИТОК У НІМЕЦЬКІЙ МОВІ (НА МАТЕРІАЛІ ДАВНІХ ТЕКСТІВ)

Анотація. У статті розглядається семантика лексеми magad – «діва, дівчина» в різні періоди розвитку німецької мови.

Ключові слова: концепт, значення, лексема, частота вживання, період, оригінальні тексти, графічний варіант.

Постановка проблеми. Концепт «людина», який, зазвичай, пов'язується з уявленням про «чоловіка» та «жінку», є значно багатограннішим і не обмежується лише цими двома значеннями. Якщо розглядати родинні зв'язки, то для їх позначення використовуються слова «батько», «мати», «син», «донька», «брат», «сестра» та інші. Коли мова йде про належність до статі (чоловічої чи жіночої), в мові вживаються слова «чоловік», «жінка», «хлопець», «дівчина», «хлопчик», «дівчинка» та інші.

Слова, на позначення людини, належать до найдавнішої і найуживанішої лексики, «яка утворює найважливіші ділянки мовної картини світу в давніх германців» [1, с. 405]. Вони майже не змінили своїх значень у процесі розвитку мови, але зазнали певних семантичних змін, таких як розширення чи звуження значення тощо. Лексика цієї тематичної групи є об'єктом досліджень у роботах В.В. Левицького, В.Г. Таранця, де розглядається походження та етимологічне значення слів зазначеної групи.

Мета статті – проаналізувати семантичне наповнення лексеми magad і його змінення в процесі розвитку німецької мови. Розглянемо лексико-семантичні варіанти слова magad у різні періоди.

Виклад основного матеріалу дослідження. У словнику Р. Шютцейхеля надаються основні значення і форми іменника magad для давньоверхньонімецького періоду: magad, masad, maged, magid, magit – висок. «діва», «незаймана дівчина», «дівчина, дівиця» (Jungfrau) [2, с. 190]. Г. Кёблер, а також деякі інші дослідники, приводять ще додаткові значення «дівчинка», «дівчина»; розм. «(кохана) дівчина», «подруга» (Mädchen); заст. «служниця», «наймичка» (Mädchen, Magd) [3, с. 235].

Писемність в давньоверхньонімецькій мові була орієнтована, насамперед, на задоволення потреб церковно-християнської пропаганди. Тому літературні пам'ятники цього періоду мають, переважно, клерикальний характер. Все це зумовило вживання лексеми magad у текстах давньоверхньонімецького періоду, насамперед, у значенні: 1) висок. «діва», «незаймана дівчина». Розглянемо це на окремих прикладах:

«So selbo der forasago offono quati: Aer danne diu **magad** chriстан gabar in fleische, gabar sunu in sineru gotnissu fater, enti aer danne dera **magadi** ziit biquami za geberanne, gabar inan fater ano einigero ziteo bigin» [4, с. 9].

«Так сам пророк часто говорив: раніше в той час народила **діва** Ісуса во плоті, народила сина в його божественній суті батькові, і коли **діви** прийшов час народжувати, народила його (сина) батькові, не починаючи власного життя».

Ця ідея непорочного зачаття дівчиною, яка ще не була одружена, від святого духа, чітко прослідковується і в інших пам'ятниках давньоверхньонімецького періоду, насамперед, у молитвах і сповідях:

«So gloub, ich daz des gótes sunes suânger wart diu sin kiuskista muoter **magid** – ewiga sancta Maria, und daz er an aller sverodono wê von iro mennisclicho giborn wart, íro ie wesenter unvirwartun êwigun **magide**, bediu sament durnohte got unde durnohte mennisco» [5, с. 137].

«Таким чином, я вірю, що була вагітна божим сином його найчистіша мати – **діва** вічна свята Марія, і що він був народжений в тяжких муках земною жінкою, завжди незайманою (непорочною) вічною **дівою**, одночасно досконалий бог і досконала людина».

Лексема magad у значенні «діва», «незаймана дівчина» вживається у контексті, як правило, не окремо, а в сполученні з прикметниками, які, з одного боку, підкреслюють жіночу чистоту, взірцем якої в усі часи вважалося збереження дівочої цноти до заміжжя – «невинна, незаймана, чиста», з іншого – возвеличують жінку, яка, незважаючи на те, що народила дитину і стала жінкою фізіологічно, залишилася «вічною святою дівою» завдяки непорочному зачаттю від святого духа. Наприклад:

dhiu **unmeina** magad Maria – «**невинна (чиста) діва** Марія»;
magid **ewiga sancta** Maria – «**діва вічна свята** Марія»;
íro ie wesenter **unvirwartun êwigun** magide – завжди **незайманою (непорочною) вічною** дівою;
uone dero **kiuskistun** magide **sancta** Maria – «від **найчистішої діви святої** Марії»;
von **sant** Mariun der **rainun** maigede – «**святою** Марією, **чистою** дівою».

Щодо вживання лексичної одиниці magad у значенні «дівчинка», «дівчина» – у давніх текстах, тут маємо такі приклади:

«Thô ni uuas lang te thiú,
that man an thea halla hôbid brâhte
thes thiodgumon, endi it thar theru thiornun fargaf,
magad for theru menegi: siu drôg it theru môder ford» [6, с. 53].

«Коли не було дуже довго тієї, слуга приніс за наказом голову чоловіка і віддав тій **дівчині-служниці** перед натовпом: вона понесла її далі матері».

У текстах давньоверхньонімецького періоду зустрічається дуже мало прикладів, у яких іменник magad представлено в значенні «(кохана) дівчина». Треба зауважити, що в обох випадках це значення підсилюється прикметником munalic/munilic «кохана». Наприклад:

«Geuuet im thô umbi threa naht aftar thiú thesoro thiodo drohtin an Galileo land, thar he te ênum gômun uuard,
gebedan that barn godes:

thar scolda man êna brûd geban,
nunalica magat. Thar Maria uuas
 mid iro suni selbo, sâlig thiorna, mahtiges môder» [6, 71].

«Як минуло три дні, пішов тоді повелитель цих народів до Галілеї, де він був на бенкеті, щоб звернутися з проханням до дитяти господнього: там повинні були дати наречену, кохану дівчину. Тут була присутня зі своїм сином сама Марія, благословенна діва, мати всемогутнього».

Частота вживання лексеми *magad* у текстах давньоверхньонімецького періоду в кожному з розглянутих значень досить неоднорідна, й у відсотковому відношенні становить:

діва, незаймана дівчина	дівчинка, дівчина	(кохана) дівчина
0, 002%	0, 0007%	0, 0001%

У середньовісній німецькій мові досліджувані лексичні одиниці мають більшу кількість графічних варіантів, але ті ж самі значення. У словнику Лексера знаходимо такі форми і значення: іменник жіночого роду *maget, magt, mait, meit*, множ. *megede, meide* – 1) висок. діва, незаймана дівчина (особливо діва Марія); 2) молода самиця у тварин; 3) жіноча сором'язливість незайманої дівчини; 4) залежна дівчина, дівчина-служниця дами, служниця, наймичка [7, с. 132].

На відміну від текстів давньоверхньонімецького періоду, в яких лексема *magad* у значенні «діва», «незаймана дівчина», «дівчина» вживалась, переважно, по відношенню до діви Марії, у середньовісній німецькій мові вона вживається у тому ж значенні, але коли мова йде про молоду, незаміжню дівчину шляхетного походження. Така зміна змісту значення пояснюється змінами у суспільстві, які відбувалися саме у цей час. У результаті розквіту лицарської літератури релігійно-церковна література виявилася відтиснутою на задній план. Саме в цей час виникають твори, які змінюють ставлення до жінки та її ролі у суспільстві. Розглянемо семантику досліджуваної лексеми з точки зору цих змін.

В оригінальних текстах середньовісній німецькій мові лексична одиниця *maget* вживається, насамперед, у значеннях: висок. діва, незаймана дівчина (*Jungfrau*) і залежна дівчина, дівчина-служниця дами, служниця (*Dienerin*):

«Sie sprach: «ritter edele, ir sult ez lâzen stân!
 des ir dâ habet gedingen, jan mag es niht ergân.
 Ich wil noch **magt** beliben (ir sult wol merken daz)
 Uns ich diu mære ervinde» [8, с. 110].

«Вона сказала: «Шляхетний лицарю, облиште!

Те, що ви збираєтесь зробити, цього не станеться.

Я маю намір залишатися **незайманою** (і ви маєте це прийняти до уваги)

доти, поки я не дізнаюся вашої таємниці».

Є також приклади, в яких досліджуване слово вживається не в прямому значенні діва, незаймана дівчина, як в попередньому прикладі, а як молода дівчина, тобто незаміжня, як протиставлення до жінки:

«Wider ein ander giengen **maget unde wip**.

man sach dâ wol gezieret vil manegen schoenen lip» [8, с. 103].

«Знову наблизилась одна до одної дівчата і жінки, вдягнуті у вишукане вбрання».

Іменник *maget* вживається також по відношенню до молоді незаміжньої дівчини шляхетного походження (у рамках значення діва, незаймана дівчина), і це значення обов'язково підсилюється прикметником *edel* – «шляхетний, благородний»:

«Er gedachte ouch manege zîte: «wie sol daz geschehen
 daz ich die **maget** edele mit ougen müge sehen?
 die ich von herzen minne und lange hân getân,
 diu ist mir noch vil vremde: des muoz ich trurêc gestân» [8, с. 28].

«Часто він розмірковував: «Як може так статися, що я побачу цю шляхетну **дівчину** на власні очі?».

Досліджувана лексема вживається також із прикметниками, які возвеличують, підкреслюють жіночу вроду:

minnelichen meide – «гарненька дівчина»;

ein **schœniu** meit – «гарна, вродлива дівчина»;

herlichen meit – «прекрасна дівчина»;

wârtlichen meit – «гарна, вродлива дівчина»;

lobelîch meit – «дівчина, яка варта того, щоб її возвеличували, славили»;

wûnnefliche meit – «чарівна дівчина».

У значенні «залежна дівчина, дівчина-служниця дами, служниця (*Dienerin*)» лексема *maget* вживається переважно у множині:

«Dô hiez ir juncfrouwen drîzec **meide** gân
 ûz ir kemenâten Krimhilt diu kûnegin,
 die zuo solhem werke heten droezlîchen sin» [8, с. 66].

Гюнтер мав поїхати до Бургундії, щоб там децю владнати. Йому і його підлеглим потрібен був гарний одяг, щоб з'явитися перед тамошніми жінками у пристойному вигляді. Він звернувся за допомогою до своєї сестри Кримхільди, аби вона та її служниці зшили відповідний одяг. Кримхільда вислухала прохання свого брата, а потім наказала тридцяти **дівчатам** із кола своїх фрейлін, які мали особливий хист до такої роботи, прийти до неї.

У цій ситуації мова йдеться про молодих незаміжніх дівчат, які прислужували особі шляхетного походження.

Частота вживання лексеми *maget* у текстах цього періоду в кожному із розглянутих значень у відсотковому відношенні становить:

діва, незаймана дівчина (Jungfrau)	залежна дівчина, дівчина служниця дами, служниця (Dienerin)
0,005	0,004

У сучасній німецькій мові досліджувана лексична одиниця має такі форми і значення:

das *Mâdel* – розм. 1) дівчинка, дівчина; 2) (кохана) дівчина;

die *Magd* – заст. робітниця для сільськогосподарських робіт, батрачка (*Landarbeiterin*), служниця, дівчина для виконання чорної, важкої роботи (*Dienerin, Mädchen für grobe Arbeiten*); die *Magd Gottes* – рел. діва Марія;

das *Mâgd(e)lein* – поет. заст. дівчинка, дівчина;

die *Maid* – заст. поет. діва, дівчина; служниця, скорочена форма від свн. *maget*.

Ранньовісній німецькій мові *Meid* загубилося протягом 16 століття. У романтичній поезії ця лексема отримала друге життя і на початку 20 століття вживалася по відношенню до учениць сільськогосподарських шкіл домашнього господарства (*landwirtschaftliche Hausschulen*) [9, с. 575; 10, с. 834].

Частота вживання в текстах сучасної німецької літератури для кожної лексичної одиниці становить: *das Mâdel* – 40, *die Magd* – 139, *das Mâgd(e)lein* – 39, *die Maid* – немає даних [11, с. 395].

Висновки. Спираючись на проаналізовані оригінальні тексти давньої та середньовісній німецької мови і на матеріал словників, можна зробити такі висновки.

Досліджувана лексична одиниця *magad* і в давньоверхньонімецькому, і в середньовісньонімецькому періодах найчастіше вживається в значеннях висок. «діва», «незаймана дівчина», «дівця» (*Jungfrau*) та «(залежна) дівчина, дівчина-служниця» (*Mädchen, Magd*).

Проте ці значення в кожному з досліджуваних періодів мають дещо різний зміст, що зумовлено часом, станом суспільства та тими змінами, які відбувалися протягом розвитку цих періодів.

Так, у давньоверхньонімецькій мові лексема *magad* у значенні висок. «діва», «незаймана дівчина», «дівця» (*Jungfrau*) вживалася, насамперед, у відношенні до діви Марії та інших святих дів, тому що літературні пам'ятники цього періоду мали, переважно, клерикальний характер.

Це значення підсилюється прикметниками *unmeina* – «невинна (чиста)», *ewiga sancta* – «вічна свята» та іншими, які підкреслюють жіночу цноту і возвеличують жінку, яка залишилася «вічною святою дівою, завдяки непорочному зачаттю від святого духа».

У значенні «(залежна) дівчина, дівчина-служниця» (*Mädchen, Magd*) лексична одиниця *magad* вживається по відношенню до молодих, незаміжніх дівчат.

Значення «(кохана) дівчина» також підсилюється прикметником *munalic/munilic* «кохана», і таких прикладів дуже мало.

Найбільшу частоту вживання лексична одиниця *magad* у давньоверхньонімецьких текстах має в значенні висок. – «діва», «незаймана дівчина», «дівця» (*Jungfrau*) (0, 002%).

У середньовісньонімецький період на зміну релігійно-церковній літературі приходять куртуазно-лицарська література, яка змінює ставлення до жінки та її ролі у суспільстві. Ці зміни зумовили вживання іменника *maget* у значенні висок. «діва», «незаймана дівчина», «дівця» (*Jungfrau*) у відношенні до молоді незаміжньої дівчини (дівчат) шляхетного походження.

Як у давньоверхньонімецькому, так і в середньовісньонімецькому, вживання лексеми *maget* у значенні висок. «діва», «незаймана дівчина», «дівця» (*Jungfrau*) підсилюється прикметниками *edel* – «шляхетний, благородний», *minneclich* – «гарненька» та інші, які підкреслюють та возвеличують жіночу вроду, що було притаманне літературним пам'ятникам цього періоду.

У значенні «(залежна) дівчина, дівчина-служниця» (*Mädchen, Magd*) лексична одиниця *maget* вживається також по відношенню до молодих незаміжніх дівчат, які супроводжували та прислужували молодій пані. Зазвичай це були дівчата із сімей, батьки яких належали до числа придворних.

Найбільшу частоту вживання лексична одиниця *magad* у текстах середньовісньонімецького періоду має в значенні висок. «діва», «незаймана дівчина», «дівця» (*Jungfrau*) (0,005%).

У сучасній німецькій мові існує чотири синонімічні лексеми, спільним для яких є значення «дівчинка; дівчина» і «служниця». Значення «діва», яке має релігійний зміст, збереглося у фразеологічному виразі – *die Magd Gottes* рел. діва Марія.

Ці іменники належать до маловживаних слів і зустрічаються, переважно, в поетичних творах і в творах, які вже не належать до сучасної літератури. Натомість для позначення цих понять вживаються лексичні одиниці *das Mädchen* – 1) дівчинка, дівчина; 2) розм. (кохана) дівчина, 3) заст. служниця, прислуга [9, с. 574] і *das Dienstmädchen* – служниця, покоївка; (хатня) робітниця [9, с. 216].

Таким чином, для досліджуваної одиниці на всіх етапах розвитку німецької мови найуживанішими є значення «діва», «дівчинка, дівчина», «дівця» (*Jungfrau*) та «(залежна) дівчина, дівчина-служниця» (*Mädchen, Magd*).

Література:

1. Левицький В.В. Основи германістики / В.В. Левицький. – Вінниця: Нова Книга, 2006. – 527 с.
2. Schützeichel Rudolf. Althochdeutsches Wörterbuch / Rudolf Schützeichel. – [3. Aufl.]. – Tübingen, 1981. – S. 309.
3. Köbler Gerhard. Taschenwörterbuch des althochdeutschen Sprachschatzes / Gerhard Köbler. – München-Wien-Zürich, 1994. – S. 399.
4. Der althochdeutsche Isidor / [nach der Pariser Handschrift und den Monseer Fragmenten neu herausgegeben von Hans Eggers]. – Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 1984. – S. 77.
5. Die kleineren althochdeutschen Sprachdenkmäler / [herausgegeben von Elias von Steinmeyer]. – Berlin/Zürich, 1963. – S. 408.
6. Altdeutsche Texte / [ausgewählt und kommentiert von H. Mettke]. – Leipzig, 1970. – S. 487.
7. Lexer Matthias. Mittelhochdeutsches Taschenwörterbuch / Matthias Lexer. – [34. Aufl.]. – Leipzig, 1974. – S. 343.
8. Das Nibelungenlied. Mittelhochdeutscher Text und Übertragung. Bd. 2 – Frankfurt am Main: Fischer Bücherei, 1971. – S. 304.
9. Москальская О.М. Большой немецко-русский словарь: в 2 т. / О.М. Москальская. – М., 2003. Т. 1. – 860 с., Т. 2. – 656 с.
10. Etymologisches Wörterbuch des Deutschen. – Berlin, 1993. Band 2. – S. 821–1 665.
11. Meier Helmut. Deutsche Sprachstatistik / Helmut Meier. – Hildesheim: Olms, – 1964. – S. 550.

Литвинова Н. В. Семантика лексеми *magad* – «дева, девушка» и её развитие в немецком языке (на материале древних текстов)

Аннотация. В статье рассматривается семантика лексеми *magad* – «девушка, девочка» в разные периоды развития немецкого языка.

Ключевые слова: концепт, значение, лексема, частота употребления, период, оригинальные тексты, графический вариант.

Litvinova N. Semantik of word *magad* – «girl» and its development in German language (based on materials of old texts)

Summary. In article is explored semantic of word *magad* – «girl» in different periods of development of German language.

Key words: concept, meaning, word, frequency of use, period, original texts, graphic version.